

ZELO RAZLIČNI VASI

Konec leta 1961 sem bil študent drugega letnika na Oddelku za sociologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Preživel sem se s pogodbenim delom na tedanjem Tajništvu za notranje zadeve Okrajnega ljudskega odbora Ljubljana. Bržkone je bil to poleg razmeroma dobrega študijskega uspeha eden od razlogov, da me je profesor Boris Zihel, predstojnik oddelka, prosil, da bi sodeloval pri terenski raziskavi ameriškega profesorja Joela Martina Halperna. Ker je šlo za delo v zimskih semestralnih počitnicah, sem brez večjega odlašanja pristal na ponudbo, saj sem pričakoval, da se bom naučil tovrstnih prijemov, kar bi mi utegnilo koristiti tako pri študiju kot tudi v službi.

Sredi januarja 1962 sem se z ameriškim profesorjem prvič sestal v Kranju. Ker je dobro govoril srbsko, ni bilo težav s sporazumevanjem, saj sam nisem znal angleško. Pokazal mi je svojo knjigo v angleščini, ki je opisovala življenje v eni od srbskih vasi. Na podoben način je želel preučevati tudi dvojne vasi v Sloveniji, in za prvo je izbral prav obmestno vas Šenčur. Opisal mi je zamisel o zbiranju gradiva v tej vasi, in sicer najprej o stanju tamkajšnjega prebivalstva. Povedal mi je, kaj naj bi vseboval popisni list, kamor naj bi vnašal podatke iz gradiva na matičnem uradu v tej vasi. Dogovorila sva se tudi o vsem drugem in lahko sem začel z delom.

Obiskala sva Sveta Kobala, podpredsednika Okrajnega ljudskega odbora Kranj, ki je bil o nameravani raziskavi v bližnji vasi obveščen in je dejal, da s strani oblasti ne bo nobenih težav ali ovir; če pa bi do njih prišlo, naj se oglasim pri njem. Tedaj so bile tovrstne raziskave domačih raziskovalcev zelo redke in so pritegnile tudi določeno zanimanje pristojnih oblastnih organov, kar je veljalo še bolj, če je šlo za tujega profesorja. Profesor se je začudil, da se poznam s tem funkcionarjem, pa sem mu povedal, da je bil prej predsednik skupščine občina Škofja Loka, jaz pa dijak in predsednik mladinske organizacije na tamkajšnji gimnaziji, kjer nam je Kobal včasih opisoval dogajanje v občini in Sloveniji; tako sva se spoznala in stike ohranila vse do danes.

Nato sva se odpeljala v Šenčur in se oglasila pri šefinji krajevnega urada, matičarki, ki je bila o zadevi obveščena. Pokazala nama je gradivo, kartoteko stalnega prebivalstva, iz katerega naj bi vnašal podatke v popisni list, in sicer po stanju zadnjega dne leta 1961. Podatke iz kartoteke je bilo treba vnašati na popisni list formata A-3, in to v dveh izvodih, prvi za omenjenega profesorja in drugi za prevajalca, profesorja Vilka Novaka ml. iz Radovljice. Določila sva izgled popisnega lista oziroma vse razpredelnice za vpis podatkov iz kartoteke. Po tem razgovoru sem si uredil še stanovanje pri družini Vinka Zormana, po domače pri Strupijevih.

Z izpisovanjem sem začel še isti dan. Največji težavi sta bili kopirni papir in črnilni svinčnik, saj nisem bil navajen na tak pisalni pribor. A na vse sem se kmalu navadil in po štirinajstih dneh sem delo končal. Zbrano gradivo sem predal profesorju

Halpernu in tedaj mi je tudi izplačal moj honorar. Denar je vzel iz aktovke in mi ga na hitro podal v roko, nato pa se je nezaupljivo razgledoval okoli sebe. Ko sem denar na hitro preštel, nisem mogel ostati brez pripombe, da pri nas ni bojzani, da bi naju kdo sredi belega dne oropal. Mojo opombo je molče spregledal in se ni odzval. Honorar ni bil slab in v pol meseca sem zaslužil približno eno svojo mesečno pogodbeno plačo. Stroške stanovanja in hrane je poravnal profesor Halpern.

Ko se je bližal konec študijskega leta, me je predstojnik oddelka zaprosil, da izberem tri študente, ki bi v poletnih počitnicah pomagali pri zbiranju podatkov v vasi Gradenc v Suhi krajini. Drugi del slovenske raziskave omenjenega ameriškega profesorja je namreč segel prav v to vas, ki je bila skoraj pravo nasprotje Šenčurju: bila je, kot smo rekli, bogu za hrbtom. Izbral sem Romana Ceja, študenta Pravne fakultete v Ljubljani, ter sošolca Janeza Pora in sošolko Leo Tratnik. Povedal sem jima namen terenske raziskave in svoje vtise z zimskega dela v Šenčurju. S strani Oddelka za etnologijo je bil izbran tudi študent Andrej Triler, ki je bil sodelavec pri *Gorenjskem glasu* v Kranju in vnet fotograf ter poznavalec podeželja.

Kdo je izbral oziroma predlagal, kateri naselji naj bosta predmet etnološkega raziskovanja? Zanesljivega odgovora ne poznam, iz pogovorov pa sem nekako razbral, da je bila odločilna beseda profesorja dr. Vilka Novaka, tedanjega predstojnika Oddelka za etnologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Vsaj za Šenčur sta imela nekaj besede tudi dr. Anton Žun, profesor na oddelku za sociologijo, in študent Andrej Triler.

Z avtobusom smo se odpeljali v Žužemberk, kjer sem se javil na oddelku milice in povedal o našem prihodu in delu v Gradencu; o tem so bili okvirno obveščeni od svojih predpostavljenih. Lea se je nastanila v bližnji gostilni in peš hodila v vas ter se zvečer vračala, mi pa smo odšli peš naprej in po približno pol ure smo prispeli v Gradenc. Nastanili smo se pri družini Jakoba Goloba, kjer smo se dogovorili tudi za prehrano. Spali smo na seniku, hrano pa nam je pripravljala gospodarjeva žena Ana, ki je skrbela tudi za tri otroke, družinski proračun pa je polnila zgolj gospodarjeva pokojnina. Reševali so jih je krava, prašič in perutnina v hlevu, njive pa so bile premajhne za gojenje žit.

Novica, da so v vas prišli študenti iz Ljubljane, ki naj bi nekaj spraševali domačine in si to zapisovali, se je med njimi hitro razširila. Ko smo prihajali k posameznim hišam, so takoj vedeli, da smo prav mi ti prišleki. Spočetka smo opazili, da so bili vaščani do nas nezaupljivi, ko pa so spoznali, kaj je tisto, kar jih sprašujemo in si zapisujemo, so se odprli in so nas dobro sprejeli. Anketirali smo tako, da smo vaščane obiskali ali doma ali na polju. Če so bili pripravljani, smo takoj začeli spraševati in si zapisovati, sicer pa smo se dogovorili za poznejši pogovor. Da bi jih čim manj motili pri delu, smo jim večkrat priskočili na pomoč pri poljskih delih (žetev, oranje,

spravilo krme itd) ali pri hišnih opravilih (sekanje drv, pomoč pri krmljenju živine in podobno). Na ta način smo anketarji tudi lažje vzpostavili potrebno zaupanje z domačini. Šlo pa je tudi za našo pomoč pri opravilih, saj so jo potrebovali, ker so bili stari, starejši ali ženske. Preživljali so se na revnih domačijah, le eden iz vasi je hodil na delo v ljubljanski Litostroj.

Nazadnje smo se z vaščani razumeli zelo dobro in jeseni smo bili povabljeni na trgatve; vabilo smo z veseljem sprejeli. Prav ob trgatvi so nam povedali, koliko težav imajo s požari in zato sem za *Nedeljski dnevnik* napisal krajši članek, ki je bil pod naslovom »Vas z največ požari« objavljeno 19. oktobra 1962.

Andrej je tudi vneto fotografiral, in sicer poslopja, kmečka opravila, oblačilne in prehrabne navade in drugo, kar se mu je zdelo zanimivo. Za krajši čas sta se nam pridružili še študentki etnologije Marija Rupar in Alenka Novak, ki sta se usmerjali bolj na ozko strokovno področje. Prav zaradi tega sem obiskal tudi župnika v Šmihelu pri Žužemberku, da sem v župnijski kroniki preveril nekaj podatkov.

Ob razgovorih z domačini nam je kmalu padlo v oči, da tam prebivajo pretežno starejši ljudje, večinoma ženske ter nekaj otrok. Spraševali smo se, zakaj. O tem nam je največ povedal sam gospodar Golob, ki je bil poleg svojega svaka edini udeleženec partizanske borbe, postopoma pa tudi drugi vaščani. Mladi so po vojni bodisi pobegnili na tuje bodisi se iz domobranskih enot nikoli več niso vrnili domov, saj jih je neznano kje doletela smrt. Prizadeti so zelo potihoma in z vidnim strahom omenjali Kočevski Rog, kjer naj bi bili končali njihovi svojci.

Kadar je beseda nanesla na vojno obdobje, je pri domačinih beseda zastala ali pa je postala pridušena. Tedaj so še bolj pogosto segli po bokalu, ki je bil na mizi ali so ga prinesli s sabo na polje. Da, vino je bilo tod ne le za žejo, saj je bila na razpolago le kapnica, marveč tudi za uteho in pozabljenje. Te pijače, vina, mošta ali žganja nismo mogli odkloniti niti študenti, saj smo na ta način lažje ohranjali stik z vaščani in izvedeli še kake podrobnosti ali zanimivosti. Ker sem bil brez kreme za po britju, sem za to začel uporabljati vino, po vrnitvi v Ljubljano pa sem prešel na alkohol, ki je prevzel vlogo mazila po britju in to vlogo igra še danes.

Ko smo opravili anketiranje, smo vsak svoje zbrano gradivo odnesli v Ljubljano, kjer ga je hranil vsak sam, in se preselili v Šenčur. Tam smo stanovali in se hranili pri družini Franca Svetelja. Tu je anketiranje potekalo praviloma v hišah in ne na poljih, kot v Gradencu, saj so bili moški, ali delavci, zaposleni v bližnjih tovarnah ali na kmetijskem posestvu v Šenčurju, ali polkmetje, ki so poleg zaposlitve obdelovali še kmetijo. Socialna slika te vasi je bila zelo drugačna od tiste v Gradencu. Po tej plati je bilo tu naše delo lažje kot v Suhi krajini. Tako smo tudi študenti spoznali, kakšna velikanska razlika je med življenjem v obeh vaseh. Ko smo se o tem pogovarjali anketarji sami, nismo mogli mimo domneve, da je Suha krajina načrtno ostala zaostala, saj je bila med vojno na napačni strani.

Ko smo z delom končali tudi v tej vasi, smo se vrnili v Ljubljano, kjer je bilo treba gradivo natipkati. Za to opravilo sem izbral sošolko Hildo Mastnak, ki je v Celju končala srednjo ekonomsko šolo in ji je strojepisje šlo dobro od rok. Tipkala je na sedežu tedanje študentske organizacije (Univerzitetni odbor Zveze študentov Jugoslavije) na sedanjem Kongresnem trgu 1

v Ljubljani, kjer je bila honorarno zaposlena. Prav pri tipkanju je po moji domnevi nastala vrzel: vsega gradiva bržkone niso pretipkali, zlasti tistega, ki sta ga zbrala Janez Por in Lea Tratnik. Zaradi tega njunega gradiva ni najti v popisu Halperneve slovenske dediščine. Natipkano gradivo sta dobila profesorja Halpern in Novak. Sledilo je le še plačilo za naše delo in slovo od ameriškega antropologa. Ponovno sem ga srečal šele 10. maja 2004, ko je bila na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo predstavitev njegovega slovenskega gradiva. Bil je še prav tako živahen kot pred 42 leti, jaz pa že skoraj 12 let v pokoju.

Ena od posledic mojega sodelovanja pri tem terenskem delu je bila tudi odločitev, da sem si diplomsko nalogo izbral prav s področja etnologije; mentor je bil profesor dr. Slavko Kremenšek.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 1. 8. 2005